

ИСРО ВА МЕЪРОЖ ҲОДИСАСИ ҚАЧОН ЮЗ БЕРГАН?

Саидахмедов Абдул Азим Зиёуддин ўғли

Имом Бухорий номидаги Тошкент ислом институти
“Ҳадис ва ислом тарихи фанлари” кафедраси катта ўқитувчиси

“Исро” (الإسراء) – Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламни кечанинг бир қисмида Маккадаги Масжиди Ҳаромдан Қуддусдаги Масжиди Ақсога сайр қилдириши.

“Меърож” (المعراج) эса, Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламни Қуддуси шарифдан юқорига, яъни Ўзининг Ҳузурига кўтаришидир.

Маълумки, бутун оламларнинг Парвардигори Аллоҳ таоло ҳамма нарсадан олий, устун ва юксакдир.

Ҳикмати

Бу мўъжизавий сафарнинг ҳикматлари кўп бўлиб, энг буюги ва лўндаси Аллоҳ таоло: (النُّرِيَهُ مِنْ أَيَاتِنَا) “...унга (яъни, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга) **Ўз мўъжизаларимизни кўрсатиш учун...**”⁹⁸ деб, айтган оятидир. Шундай ҳам бўлди: (لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى) “**Дарҳақиқат, у (Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам) Роббининг буюк мўъжизаларини кўрди**”⁹⁹.

Аллоҳнинг ҳузурда “меҳмон” бўлиш мушрикларнинг азиятлари чўққисига чиққан пайтда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга катта тасалли бўлди, бу иш туфайли у зотнинг кўнгилларидан тушкун кайфият ариди, умид ниҳоли гуркиради.

Айни чоқда, бу воқеа мусулмонун кофир учун синов-имтиҳон ҳам бўлди. Бу имтиҳондан барча саҳобалар ўтишди, кофир-мушриклар эса, яна доғда қолишди.

Тафсилоти

Аҳли сунна ва жамоа уламоларининг жумҳури Исро ва Меърож ҳодисасининг Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам пайғамбар бўлганларидан кейин, Макка даврида, ҳижратдан сал олдин, ислом даъвати қувғин билан муваффақият ўртасида турган бир пайтда, уйғоқ ҳолларида, руҳ ва таналари билан, Жаброил фаришта ҳамроҳлигида, Исро Буроқ номли мўъжизавий уловда, кечанинг бир қисмида, бир марта юз берганига иттифоқ қилишган.

Беш вақт намоз Меърожда фарз қилинганига барча уламолар яқдилдирлар.

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Мадинага ҳижратлари пайғамбарликнинг 14-йили, рабиул аввал ойининг бошида, у зот қамарий

⁹⁸ Исро сураси, 1-оят.

⁹⁹ Нажм сураси, 18-оят.

ҳисобда 53 ёшга тўлганларида (милодий 622 йил сентябр оyi ўрталарида) бўлганига ҳам барча уламолар иттифоқ қилишган.

Вақти

Исро ва Меърож ҳодисаси юз бергани ҳақида Ислом умматида мутлақо ихтилоф йўқ. Аммо қачон содир бўлгани ҳақида турлича қарашлар бор. Қуйида уларни бирма-бир кўриб чиқамиз:

– Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам пайғамбар бўлишларидан олдин (бу ривоят шозз¹⁰⁰ бўлиб, Шарик ибн Абу Намир тарафидан содир этилган хато эканига барча муҳаддислар иттифоқ қилишган¹⁰¹);

– пайғамбарликнинг биринчи йили (имом Табарий ихтиёр қилган);

– пайғамбарлик келганидан бир йилу олти ой кейин (имом Заҳабийнинг бу қавли ҳақида Абу Умар ибн Абдулбарр: “Мен Заҳабийдан бошқа бу гапни айтган бирорта сийрат олимани билмайман”, деган¹⁰²);

– пайғамбарлик келганидан беш йил ўтиб (қози Йёз нақли);

– пайғамбарлик келганидан етти йил кейин (Зухрийнинг бир қавли);

– пайғамбарликнинг ўнинчи йили (Муҳаммад Сулаймон Мансурфурий ихтиёр қилган);

– ҳижратдан уч йил олдин (Ибн Асийр нақли);

– ҳижратдан бир йилу олти ой олдин, рамазон ойида (Воқидий ривояти);

– ҳижратдан бир йилу беш ой олдин, шаввол ойида (Мовардий қавли ҳамда, Суддийдан Табарий ва Байҳақийлар ривоят қилишган);

– ҳижратдан бир йилу тўрт ой олдин, зулқаъда ойида (Суддий ва Муқотилларнинг бир қавли);

– ҳижратдан бир йилу уч ой олдин, зулҳижжа ойида (Ибн Форис нақли);

– ҳижратдан бир йилу икки ой олдин, муҳаррам ойида (Ибн Абдулбарр нақли);

– **ҳижратдан бир йил олдин, рабиул аввал ойида** (қўпчилик ровийлар ривояти, жумладан: Ибн Аббос, Ибн Масъуд, Ибн Умар, Анас, Жобир, Оиша, Умму Салама, Умму Ҳониълардан ривоят қилинган (Аллоҳ ҳаммаларидан рози бўлсин). Қатода, Урва ибн Зубайр, Мусо ибн Уқба, Ибн Қутайба, Байҳақий, Ибн Саъд, Ибн Асокир, Ибн Мардавайх, Ҳофиз Иброҳим Ҳарбийлар ривоят қилишган (Аллоҳ ҳаммаларини раҳматига олсин). Муқотил ва Зухрийларнинг бир қавли);

– ҳижратдан саккиз ой олдин, ражаб ойида (Ибн Жавзий нақли);

– ҳижратдан олти ой олдин, рамазон ойида (Абу Рабиъ ибн Солим нақли).

¹⁰⁰ Абу Яъло Халилий “шозз” сўзига қуйидагича таъриф берган: “Шозз” ривоятнинг бор-йўғи битта исноди бўлиб, ровийи ишончли бўладими, бўлмайдими фарқи йўқ. Агар ишончсиз бўлса, ривояти “матрук” бўлиб, қабул қилинмайди. Ровийи ишончли бўлса, ўзида тўхтайдиган ривояти ҳужжатга ярамайди” (Шайх Абдукарим ибн Абдуллоҳ Хузайр, “Шарҳи нухба”, 1/56).

¹⁰¹ Абу Ҳайён Андалусий, “Ал-бахрул муҳит”, 6/2; Алоуддин Бағдодий, “Тафсири Хозин”, 4/134.

¹⁰² «Ат-тамҳид лима фил-Мувавтои минал-маъоний вал-асонид», 8/48.

Қайси кунда рўй бергани хусусидаги фикрлар ҳам хилма-хил

- 12-рабиул аввал (*Жобир ва Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анхумлар қавли*);
- 17-рабиул аввал (*Ибн Умар, Оиша, Умму Салама ва Умму Ҳониъ розияллоху анхумлар қавли*);
- 27-рабиул аввал (*Ҳофиз Иброҳим Ҳарбий қавли*);
- Ражаб ойининг биринчи жума кечаси¹⁰³ (*ровийи номаълум*);
- 10-ражаб (*Қайс ибн Аббод ривояти*);
- 25-ражаб (*ровийи номаълум*);
- 27-ражаб (*Қосим ибн Муҳаммад ривояти*);
- 17-рамазон (*Ибн Саййидин-нас нақли*);
- 29-рамазон (*ровийи номаълум*).

Таҳқиқ

Исро ва Меърож ҳодисасининг қачон юз бергани ҳақида бирорта ҳам саҳиҳ ҳадис ёки саҳобалардан саҳиҳ асар йўқлигини, шу сабабли муҳаққиқ уламоларимиз кўп ва хўб баҳслар олиб боришганини, натижада, маълумотларни “таржих”¹⁰⁴ қилишганини айтиб ўтмоқчимиз.

Шайх Сафийраҳмон Муборақфурий: “Саҳиҳ қавлга кўра¹⁰⁵, Абу Толиб пайғамбарликнинг ўнинчи йили ражаб ойида, Хадича розияллоху анҳо ҳам шу йили рамазон ойида вафот этишган. Бу пайтда ҳали беш вақт намоз фарз қилинмаган эди. Ислом уммати беш вақт намоз Исро кечаси фарз қилингани хусусида ижмоъ қилган. Исро сурасининг сиёқи-оқими Исро ҳодисасининг кечроқ (яъни, Макка даврининг охириги йилларида) юз берганига далолат қилади. Натижада, биз Исро ҳодисаси “Биринчи ақаба байъати”дан сал олдинроқ бўлган ёки “Биринчи ва иккинчи ақаба байъатлари” орасида бўлган, деган фикрга келдик, яна Аллоҳ билувчироқ”, деган¹⁰⁶.

Ҳофиз Ибн Форис Асбаҳоний Исро воқеасининг ҳижратдан бир йилу уч ой олдин, зулҳижжа ойида бўлганига жазм қилган (яъни, ишонч ҳосил қилган ва бир тўхтамга келган) эди¹⁰⁷.

Шайх Муҳаммад Абу Заҳра: “Исро ва Меърож ҳодисаси йигирма еттинчи ражабда бўлган, деган фикр саҳиҳ бўлмаган хабар ила келган. Баъзи одамлар бу ой-кунни рост-тўғри деб қабул қилишганининг гувоҳи бўлдик. Биз буни аниқ ишонч ҳосил қилмаган ва бир тўхтамга келмаган ҳолдагина қабул қиламиз. Сабаби, ровийлар яна Исро ва Меърож ҳодисасининг ҳижратдан бир йил олдин рабиул аввал ойида бўлганига иттифоқ қилишган”, дейди¹⁰⁸.

¹⁰³ Бу кечани “Рағоиб кечаси” дейишади.

¹⁰⁴ “Таржих” – маълумотлар ичидан кучли, вазни оғир, эҳтимоли кўп ва ҳақиқатга яқинини аниқлаш.

¹⁰⁵ Тафсири Олусий, 23/46.

¹⁰⁶ “Ар-раҳиқул-махтум”.

¹⁰⁷ “Тафсири Олусий”, Алак сураси тафсири.

¹⁰⁸ “Хотами набийийн”, 2/94; “Зухрай тафосир”, 1/4322.

Имом Нававий бу хусусда икки хил фикрни келтирган. “Равзатут толибин” китобида: “Исро ва Меърож ҳодисаси ражаб ойининг йигирма еттинчи кечаси бўлган”, деса, “Фатово” китобида¹⁰⁹: “Рабиул аввал ойида бўлган”, дейди.

Ражаб ойининг йигирма еттинчи кечаси бўлгани ҳақидаги ривоятни Абдуғани Мақдисий ихтиёр қилган. Аммо ҳофиз Абу Исҳоқ Иброҳим Ҳарбий уни инкор этган¹¹⁰, қолаверса, барча муҳаддис уламолар ривоятнинг саҳиҳ эмаслигини бир овоздан таъкидлашган.

Аллома Абу Шома Мақдисий¹¹¹, имом Абул Хаттоб Умар ибн Дихя¹¹² каби олимлар: “Исро ва Меърож ҳодисаси ражаб ойида бўлгани ҳақидаги ривоят таъдил ва тажриҳ уламолари наздида кизбдир”, дейишган.

Ражаб ойининг биринчи жума кечаси бўлгани ҳақидаги ривоятни аллома Ибн Касир: “Асли-асоси йўқ”, деган¹¹³.

Хулоса

Жобир билан Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анхумдан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам рабиул аввал ойининг душанба куни туғилганлар, ҳам ваҳий у зотга рост туш орқали кела бошлаган, ҳам Меърожга чиққанлар, ҳам Мадинага ҳижрат қилганлар, ҳам вафот этганлар”¹¹⁴.

“Ибн Асийр Жазарий: “Исро воқеасининг душанба куни бўлгани менинг назаримда саҳиҳдир”, деган. Ибн Мунир ушбу гапни ихтиёр қилгандир”¹¹⁵.

Абул Баракот Насафий: “Исро ҳижратдан бир йил олдин бўлган”, дейди¹¹⁶.

Шайх Алоуддин Мансур: “Исро Пайғамбар алайҳиссалом Мадинага ҳижрат қилишларидан бир йил илгари воқе бўлган”, дейди¹¹⁷.

Доктор Аҳмад Абу Зайд¹¹⁸ билан доктор Абдулазиз Усмон Тувайжирий¹¹⁹: “Аржаҳ-кучлироқ қавлга кўра, беш вақт намоз ҳижратдан бир йил олдин Исро ва Меърож кечаси фарз қилинган”, дейишади.

Мулла Алий Қори Ҳанафий: «Исро ҳижратдан бир йил олдин рабиул аввал ойида бўлган. Ибн Асийр: “Мана шу саҳиҳдир”, деган», дейди¹²⁰.

Шайх Али Нойиф Шаҳхуд: “Исро ва Меърож ҳодисаси кўпчилик ва муҳаққиқ уламоларнинг сўзларига кўра, ҳижратдан бир йил олдин рабиул аввал ойида

¹⁰⁹ Ибн Ҳажар Асқалоний, “Фатхул-Борий”, 7-жуз; Муҳаммад Саййид Тантовий, “Ат-тафсирул-васит”, 1/2590; Муҳаммад ибн Юсуф Солиҳий, “Субулул-худо вар-рашод фи сийрати Хойрил-ибод”, 3/65.

¹¹⁰ Ҳофиз Ибн Ражаб, “Латофи маориф”, 233.

¹¹¹ “Ан-нофеъул-боъис”, 116.

¹¹² “Адоу ма важаб мин баъни вазъил-вазъоъийна фи ражаб”, 53-бет.

¹¹³ “Ал-бидоя ван-ниҳоя”, 3/107.

¹¹⁴ Абу Бакр ибн Абу Шайба ривояти; Ибн Касир, “Ал-бидоя ван-ниҳоя”, 3/107.

¹¹⁵ Тафсири Олусий, 10/357.

¹¹⁶ “Тафсири Насафий”, Исро сураси, 1-оят тафсири.

¹¹⁷ “Қуръони карим – ўзбекча изоҳли таржима”, Исро сураси, 1-оят изоҳи.

¹¹⁸ “Ас-сийратун-набавия”, 1/73.

¹¹⁹ “Ас-сийратун-набавия”, 1/56.

¹²⁰ “Шарҳи нуқоя”, 1/180.

бўлган. Тадқиқот ва мушоҳада қилинса ҳам, Исро ва Меърож ҳодисаси рабиул аввалда бўлганига ишонса бўлади”, дейди¹²¹.

Қози Иёз: “Кўпчилик олимлар Исро ҳодисаси ҳижратдан бир йил олдин юз берганини айтган”, дейди¹²².

Бадриддин Айний Ҳанафий: “Исро ҳодисаси ҳижратдан бир йил олдин рабиул аввал ойида бўлган. Бу кўпчилик уламоларнинг сўзидир. Ҳатто Ибн Ҳазм бу борада ижмоъни нақл қилган”, дейди¹²³.

Имом Бағавий: “Меърож ҳижратдан бир йил олдин бўлганига илм аҳли иттифоқ қилган”, дейди¹²⁴.

Демак, Исро ва Меърож воқеаси ҳижратдан бир йил олдин, пайғамбарликнинг 13-йили рабиул аввал ойида, душанба куни бўлгани рожиҳ-кучлидир. Бу вақт милодий 621 йилнинг сентябр-октябр ойларига тўғри келади.

Ўшанда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қамарий 52 ёшга тўлган эдилар.

Аллоҳ таоло Ўзининг буюк ҳикмати ила бу ҳодисанинг аниқ вақтини Қадр кечаси каби унуттирган!

Бадриддин Айний Ҳанафий: “Исро кечасида “рағоиб” намозини ўқиш ўйлаб топилган бўлиб, унинг асли-асоси йўқ”, дейди¹²⁵.

Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф ҳазратлари: “Исро кечаси тўпланиб, илмий суҳбатлар ўтказиш кейинги даврларда юзага чиққан. Баъзи аҳли илмлар мазкур улуғ ҳодисани ёдга олиш билан бирга кўпчиликка унинг аҳамиятини эслатиш ва дину диёнат йўлида ваъзлар қилишни мусулмонлар учун фойдали деб бу ишни ўтказишган.

Исро кечасидаги алоҳида намозлар ва бошқа нарсалар ҳужжатсиз ишлардир”, дейдилар¹²⁶.

¹²¹ “Ас-сийратун-набавийя – дурус ва ъибар”, 1/461.

¹²² “Аш-шифо би таърифи ҳуқукил-Мустафо”, 1/180.

¹²³ “Умдатул-қорий шарху Саҳиҳил-Бухорий”, “Меърож” боби.

¹²⁴ “Тафсири Бағавий”, 5/64.

¹²⁵ “Умдатул-қорий шарху Саҳиҳил-Бухорий”, 6/115.

¹²⁶ “Зикр аҳлидан сўранг”, 7-сон.